

Louise O. Vasvári

**A TÖREDEZETT (KULTURÁLIS) TEST ÍRÁSA POLCZ ALAINE ASSZONY A
FRONTON CÍMŰ MŰVÉBEN**

“A nők egyszerre élik meg a testüket szubjektumként és objektumként.”

Iris Marion Young: *Throwing Like a Girl*

ABSTRACT In this paper I will discuss Alaine Polcz's Asszony a fronton (1991) 'Woman on the Front,' subtitled Egy fejezet az életemből 'A Chapter from My Life,' as an extreme example of self-contradictory life writing, offering a fragmented self-representation of the author's subjectivity through the narrative itineraries of both her privatized and publicized body through the last year of the Second World War. The term life writing is a particularly useful categorization for this text, since Hungarian critics have referred to it variously, sometimes in the same article, as 'memoir, novel, autobiographical novel, documentary novel, memorial records' (memoár, regény, önéletrajzi regény, dokumentum regény, emlékiratok). I will consider how Polcz narrativizes her identity in the two parts of her story. In the first, writing about her young married life with an abusive alcoholic husband during wartime Transylvania in 1944-45 she is unable to step outside the conventional romance plot, narrating her life in terms of the most conservative conceptualization of heterosexual femininity and wifehood, premised on self-renunciation. At the same time, she subverts her surface story of masochistic other-centeredness with manipulation of gaps and secrets, creating an ongoing tension between the concealed and revealed.

Bevezetés

Ha a saját kultúránk történeteit az identitásokra figyelmesen akarjuk újraolvasni, úgy, hogy közben ne érezzünk nosztalgiát egy elmúlt aranykor iránt, akkor az erre leginkább alkalmas kortárs elmélet a posztmodern feminizmus. A posztmodern feminizmus ugyanis hozzásegít ahhoz, hogy a szubjektivitást ne rögzítetté, hanem – Susan Friedman (1996) találó kifejezésével élve – “az identitás földrajzáként” fogjuk fel, azaz egy olyan összetett és időnként ellentmondásos helyként, ami más és más beállításból tárulhat elénk. Az identitás eme földrajzának feltérképezése az egyéneknél gyakran egy összetett és küzdelmes folyamat, végtére is az egyén számos szubjektumpozíciót vehet fel a különféle diskurzusokban (lásd erről: Ashley, Gilmore & Peters 1994, és különösen Fisher, Gilmore, Smith, Bergland, és Ortiz).

A feminizmus számára az önéletrajz – avagy, egy jóval átfogóbb terminussal élve, az önéletírás [life-writing] – különösen fontos, mivel a segítségével rá lehet mutatni arra, hogyan olvassuk annak a posztmodern szubjektumnak az identitás-földrajzát, aki számtalan diskurzus által meghatározott. Az önéletrajzi beszámolók, ha ilyen keretek között gondoljuk el őket, valójában esendően újra-felelevenített élettörténetek, amiket kulturális megszerkesztettségekre, valamint kulturálisan meghatározott vakfoltjaikra és tudattalan programozásaikra tekintettel kell vizsgálni. Az önéletírás az identitás létrehozásának textuális folyamata, és mint ilyen, egyre növekszik a jelentősége a mai világban, mivel azokat a kereteket, melyek egy emberi életet közrefognak, stratégikusan arra használja fel, hogy egyaránt bemutassa a fontosabb társadalmi és kulturális változásokat, valamint a személyes traumákat. Ilyenek például a holokauszt-túlélőknek, az emigránsoknak, a nemi és a háborús erőszakot elszenvedetteknek az írásai, és a queer önéletírások is (Henke 2000, Jolly 2001, Vasvári 2008, 2009).

Az önéletírás létrehozhat olyan kulturális identitásokat, melyek a fennálló kulturális ideológiákat termelik újra, de felkínálhat olyan helyeket is, ahol a domináns ideológiáknak radikálisan ellen lehet állni, vagy a szöveg tele lehet ellentmondásos önreprezentációkkal. A legtöbb embert a nyilvános ön-megjelenítés szigorú kulturális szabályai irányítják, ezért a történetüket a rendelkezésükre álló kulturális foratókönyvek segítségével beszéljük el. Mivel a nők számára felkínált foratókönyvek mindmáig nem terjednek túl a romantikus szerelmi / házassági történet különféle változatain, ezért számukra különösen nehéz cselekvő szubjektummá

válni, és narratívát váltani, avagy, Sidonie Smith és Julia Watson (2001: 176) kifejezésével élve, az adott kultúra által felkínált női forgatókönyvek “ellenében írni”.¹

Az itt következő tanulmányban Polcz Elaine *Asszony a fronton* (1991) című művét fogom elemezni (alcíme: *Egy fejezet az életemből*) mint az önmagának ellentmondó önéletírás egyik szélsőséges példáját. A mű a szerzői szubjektivitás egy töredezett önreprezentációját nyújtja, amikor elbeszéli a szerző egyszerre magánéleti és egyszerre közéleti testének a történetét a második világháború utolsó évében. Az önéletírás kifejezetten hasznos műfaji besorolás lehet ebben az esetben, hiszen a magyar kritikusok a legkülönbözőbb műfaj-megjelölésekkel illették a könyvet, néha egyazon kritikában is: az *Asszony a fronton* volt már memoár, regény, önéletrajzi regény, dokumentumregény, emlékirat (lásd például Szigeti 2007).² Azt fogom vizsgálni, hogy Polcz hogyan narrativizálja önmaga identitását a története első és második felében. Az első részben, amikor arról ír, hogy hogyan élt együtt friss házasként részeges férjével a háború sújtotta Erdélyben 1944-45-ben, még nem képes kilépni a romantikus szerelem hagyományos cselekményéből: életét a heteroszexuális nőiség és a feleségszerep lemondáson alapuló, mélységesen konzervatív felfogásán keresztül beszéli el.³ Ugyanakkor egyben fel is forgatja ezt a mazochisztikus, csakis a másik fél igényeire koncentrálni felszíni történetet azzal, hogy kihagyásokat iktat be, titokban tart eseményeket, és így létrejön egy feszültség az élete elhallgatott és felfedett rétegei között.

Az ideológia, mely a könyv első felében megjelenik, azonos azzal, ami a női fogyasztóknak szánt magyar szerelmesregényekben is megjelenik (*lányregények*), és ami, ennél giccsesebb formában, a két világháború közti *cselédnótákban* is jelen volt: “folyton ver az

---

¹ Lásd még Patricia Yaeger (1998: 175), Paul Smith (1988), és Kirsten Wasson (1994) munkáit, melyek mind a dialógus és a kéthangú narratív szerkezet bahtyini elméletére támaszkodva törekedtek arra, hogy leírják, mik a férfidiskurzusnak való ellenállás női stratégiái. Yaeger szerint például “a kétnyelvű hősnők felszabadító stratégiái során... a második nyelv egyfajta megszakításként működhet, úgy, hogy szertefoszlatja azoknak a mítoszrendszereknek a hatalmát, melyeket a szöveg elsődleges nyelve reprezentál” (37), amin Yaeger azt érti, hogy a nőknek egy új nyelvet kell létrehozniuk, hogy hangot adhassanak az elhallgatásra ítélt történeteiknek.

² Arról, hogy az önéletírás kilóg a hagyományos műfaji besorolásokból, illetve, hogy keveredik benne a történetírás, a fikció, a dokumentumértékű szöveg és az irodalom, valamint, hogy felöleli az önéletrajzot, az önéletrajzi regényt és még más szövegtípusokat is, lásd Smith and Watson (2001: 18), Vasvari (2009: “Introduction”).

³ Lásd Rachel Blau Du Plessis (1979, 1985) és Christian-Smith (1993) írásait arról, hogy a romantikus szerelmi történetet elbeszélő regények, amelyek a hétköznapi magánélet szerkezetébe íródnak bele, hogyan válnak a nők számára olyan helyekké, ahol a fantázia és a vágy kulturális narratíváit gyakorolhatják. Dorothy Smith (1988: 139) megpróbálja elkerülni az a nézetet, mely szerint a nők pusztán “passzív termékei egy olyan szocializációnak, amely patriarchálisan ellenőrzött nyilvános szövegek révén megy végbe”, és helyette kétféleképp meghatározott nőiségről beszél: szerinte a nőket egyszerre szocializálják a már említett patriarchális szövegek, de az is, hogy a nők különféle módokon aktívan kapcsolódnak bele szövegek által közvetített viszonyokba. Érdemes Polcz szövegét Carmen Martín Gaité írásával összevetni. Carmen Martín Gaité egy Polczéhoz hasonlóan konzervatív kultúrában nevelkedett, a francóista Spanyolországban, a negyvenes években, de az ő írása kezdettől fogva kritikusan viszonyult a fennálló ideológiához. Így például leírja, hogy a hivatalos történetírás, a filmek, és a szerelmes regények is úgy mutatták be a vágyat és a szubjektivitást, mint amik teljességgel a férfiktól függenek. Azt írja (*The Back Room* 135: 139), hogy “nagyon fontos, hogy a romantikus regények milyen szerepet játszottak a fiatal lányok “neveltetésében” és fogékonyságuk alakításában a negyvenes években” (Ortiz 1994: 42). Lásd szinten Elfriede Jelinek *anti-romance* regényét, *Die Liebhaberinnen: Roman* (1975; Magyar fordítás, *Kis csukák*, 1998), ami három szerencsetlen lány sorsát írja le, akik az életüket romantikus regények példajára építik. Legujabban nagyon fontos Lisa Fletcher, “Romance, History, Heterosexuality” és “‘I Love You: The Romantic Speech Act’” (2008: 1-28).

emberem, jaj, de nagyon szeretem”.⁴ Polcz a regényének első felében úgy tartja mozgásban a cselekményt, hogy nem ad tiszta képet saját családi háttéréről, és így az sem derül ki, mik voltak azok a nagyon is romantikátlan tényezők, melyek a tragikus *mésalliance*-hoz vezettek. Ezzel szemben Polcz a könyv második felében már képes arra, hogy nőközpontú nézőpontokat iktasson be, mivel a háborús körülmények arra kényszerítik, hogy belevágjon egy kalandos cselekménybe [quest plot], ami normá esetben a férfiszereplők privilégiuma. Itt vezeti be először a test egy új diskurzusát is, amikor leírja, hogyan erőszakolták meg a háborúban az orosz katonák, és hogy milyen további testi szenvedésekben volt része. Polcz így a szexualitás és erkölcs olyan tiltott zónáiba engedi bepillantani az olvasót, amelyekről mindaddig Magyarországon szó szerint még csak beszélni sem lehetett; avagy, hogy egy ismerősöm anyjának szavait idézzem, aki, miután elolvasta a könyvet, ezt mondta (és, mint nemsokára látni fogjuk, ugyanezt mondta a könyvben a szerző anyja is): “egy úrinő ilyenről nem beszél”.⁵

A töredezett kulturális test és a női önéletírás

Az emberi test mindig is kulcsszerepet töltött be, mint olyan fizikai közvetítő, melyen keresztül az egyének megtapasztalják önnön szubjektivitásukat. Mégis, mint azt James Holstein és Jaber Gubrium megjegyzik (2000: 197), a konkrét fizikai testet egészen a legutóbbi időkig csak nagyritkán vették figyelembe az identitás narratív konstrukciójának vizsgálatakor. Az elkövetkezőkben azt fogom vizsgálni, hogy bármilyen ellentmondásos is az, ahogyan Polcz önmagát a magánéletben és a közéletben lefesti, mégis, mindkét ábrázolás ironikus módon egy olyan női “testélmény” köré szerveződik, ami sokban hasonlít ahhoz, amit Iris Young ír le a Polczéhoz hasonló című művében. Ha szeretnénk megállapítani, hogy egy adott önéletírás milyen mértékben támaszkodik a hagyományos forgatókönyvekre, akkor érdemes figyelmet fordítani a test szövegbéli reprezentációira. Ebből a szempontból Young munkássága felbecsülhetetlen értékű (lásd különösen *Breasted Experience* című írását, mely jól példázza a szerző testről való tudását), de ilyen Elizabeth Grosz-nak a korporeális feminimusról kialakított koncepciója is (1994: 23), ahol úgy írja le a testet, mint ami “sem magánéleti, sem közéleti – de közben ez is, az is –, sem a Sajáthoz vagy a Másikhoz tartozó, sem természeti vagy kulturális, pszichikai vagy

---

⁴ Polcz valójában ironikusan használja fel a *lányregényt*: ez egyik 2000-ben megjelent írásának a címe. A mű Romániában játszódik, a Ceaucescu-éra alatt, egy tengerparti hotelben, ahol Polcz összetalálkozik két fiatal lánnyal, akik elmesélik neki a problémáikat. A lányok egyike, Izabella, egy székely pincérnő, pontosan a fentebb bemutatottak szerint gondolkodik az életről és a szerelemről, ám ezúttal az én-elbeszélő (aki közben idősebb lett) megpróbálja lebeszélni erről a felfogásról. Izabella akár Elfriede Jelinek *Die Liebhaberinnen* (1975) című regényének (magyar fordításban: *Kis csukák*, 1998) egyik szereplője is lehetne: a mű irodalmi vádirat arról, hogy hogyan hatnak a naiv, műveletlen fiatal lányokra a népszerű női olvasmányok. Annak szociolingvisztikai elemzéséhez, hogy az udvarlásról és házasságról szóló konvencionális női történetek mily módon vannak jelen az egyes társadalmi osztályokban, lásd Silberstein (1988).

⁵ A textuális test beírása egy feminista beszédaktus, melynek egy olyan patriarchális nyelvi közegben kell végbemennie, mely természeténél fogva idegen tőle. Arról, hogy a magyarban nincsen adekvát nyelve a szexualitásnak, lásd Vasvári 2006. A test női nyelvének megalkotására tett sikeres magyar kísérletekhez lásd Bódis–Forgács–Gordon szerk. (2005), mely 33 nő írását foglalja magába, köztük Polczét is. Említésre érdemes még Arany Ágnes *Erőszakok* című könyve (2003), melyben a narrátor azt az élményét eleveníti fel, hogyan erőszakolta meg egy részeg orosz férfi a Szovjetunióban a hetvenes években, és hogy hogyan próbált meg, sikertelenül, törvényes segítséghez jutni. Lásd még Von Flotow (1995) írását arról, hogy milyen nehéz Jelinek munkáit angolra fordítani, mivel a pszichikai-hatalmi struktúrák azt feltételezik, hogy a nők nem írhatnak vagy olvashatnak erotikus szövegeket. Lásd még Wells (2008) írását, mely arról szól, hogy az amerikai feminizmus hogyan próbált meg megteremtteni egy a női test leírására alkalmas szókincset.

társadalmi, ösztönös vagy tanult, genetikusan vagy környezetileg meghatározott”. Vagyis Grosz túllép Foucault elképzelésén, aki szerint a test az ideológiai kódolás helye, és ehelyett egyszerre tekinti a testet az ideológia termékének és létrehozójának is, továbbá egyszerre olyan eszköznek, mellyel a hatalom disszeminálható, és olyannak is, mely a hatalomnak való ellenállás egyik lehetséges tárgya. Ide sorolható még Peter Stallybrass és Allon White művének, a *The Politics and Poetics of Transgression*nek egy passzusa is (1983: 192), melyben a szerzők, egy évtizeddel megelőzve Grosz testelméletét és Friedman identitásföldrajzát, azt állapítják meg, hogy a testet nem lehet úgy elgondolni, mint ami teljességgel független a társadalmi hatásoktól és a szubjektum konstitúciójától, hanem inkább úgy kéne, mint ami egyike azoknak a kiváltságos szerepű “irányítóközpontoknak”, ahol a négy szimbolikus terület – a pszichikai formák, az emberi test, a földrajzi tér és a társadalmi rend – közti átkapcsolások zajlanak.

Teresa Ebert (1991: 807) meggyőzően érvelt amellett, hogy Luce Irigaray a szexuális élvezeteinek (*jouissance*) sokféleségében “fedez fel újra magát”, úgy, ahogy a patriarchális diskurzusok soha nem teszik, és ezért nem is tehetik; Grosz pedig a *Volative Bodies* című művében (1994: 19) azt állítja, hogy a női test sajátosságai – nedvei, áramlásai, különbségei – azok, melyek alapján a nők “olyan autonóm módon alkothatnak képet saját magukról és a helyzetükről, amelynek segítségével kétségbe vonható a férfitudás és a férfiparadigmák”. Henke (2001: xii) a feminista önéletírásban találja meg annak bizonyítékát, hogy a nők gyakran a poszttraumás stressz zavar tüneteit mutatják olyan krízisek után, melyeket nemi erőszak, incestus, gyermekkori szexuális bántalmazás, nem kívánt terhesség, a magzat elvesztése vagy súlyos betegség váltottak ki, azaz csupa olyasmi, ami veszélyezteti a testnek azt az integritását és a test feletti rendelkezésnek azt a képességét, melyek a harmonikus én-érzet nyugati fogalmai köré csoportosulnak. Én viszont azt fogom állítani, hogy Polcz egy ilyenfajta testi megértéshez csak a háború idején, testének nyilvános megerősökölésére jutott el, és nem a házastársi bántalmazás megélésével, annak ellenére, hogy a férje már azelőtt ráragasztott egy nemi betegséget, hogy az orosz katonák megjelentek volna. Azaz Polcz a házastársi bántalmazást a saját magánügyének tekintette, és nem gondolta róla, hogy a nemek közti hatalmi viszonyok általánosabb problematikájához kapcsolódna – szemben a megerősökölésével.

Mielőtt belevágnék az *Asszony a fronton* elemzésébe, szeretnék egy rövid áttekintést adni a női önéletírás fontosabb elméleteiről, melyek nagyrészt a nyolcvanas évek feminizmusában születettek meg. Még ha ezek az elméletek kizárólag az angolszász világban jöttek is létre, a testi tapasztalatnak, az érzelmi csendnek és a szexuális diskurzus hiányának pontosan azokat a kérdéseit teszik témává, melyeket én is szeretnék Polcz műve kapcsán. Cherrie Moraga és Gloria Anzaldúa a *This Bridge Called My Back* (1983) című könyvükben egy Latina¹ lesbikus perspektívából szólalnak meg, és arra szólítják fel a feministákat, hogy hozzanak létre – ahogy ők nevezik – egy testet öltött [embodied] elméletet: “ahol életünk fizikai realitásai – bőrünk színe, a föld vagy a beton, ahol felnőttünk, és a szexuális vágyakozásaink mind egybeolvadnak egy olyan politikában, melyet a szükség hívott életre... azért, hogy feloldjuk a tapasztalataink közti ellentmondásokat... annak révén, hogy megnevezzük magunkat, és elmondjuk a történetünket a saját szavainkkal” (554). Szintén a nyolcvanas években történt, hogy Carolyn Heilburn egy sor művet jelentetett meg, melyek a *Writing a Woman's Life* (1988) című munkájában tetőztek, ahol a női életírások történeti és elméleti összetettségét vizsgálta, abból a kérdésből kiindulva, hogy “hogyan írhatnak a nők nők életéről, ha ehhez csak egy férfinyelv áll a rendelkezésükre?”. Heilburn szerint a nők önéletrajzi írásainak jelentős része egyáltalán nem fed fel az író életének igazságát, mivel ezek a narratívák tipikusan alábecsülik az önéletrajzíró képességeit és eredményeit, ritkán számolnak be dühről, és óvakodnak attól is, hogy szóba hozzák a nők közti plátói vagy testi szerelmet. Heilburn rámutat, hogy a hatvanas-hetvenes évek nőmozgalma volt az, amely odahatott, hogy a nők őszintébben kezdjenek el gondolkodni és írni magukról. Heilburn May Sarton *Journal of a Solitude* (1973) című művét tekinti vízvonalnak a női önéletrajzok

---

* Spanyol ajkú bevándorló (vagy leszármazottja) Amerikában; nő – a ford.

történetében, mivel Sarton szövegében már megjelenik a düh és a kétségbeesés mint az egyedüllét kísérőjelenségei, valamint ez volt az első írás, ami nyíltan szólt a szerző homoszexualitásáról. Heilbrun Adrienne Rich költészetét és prózáját is tárgyalja, és csodálattal adózik annak a nyíltságnak, mellyel Rich szól az *Of Woman Born*-ban (1976) arról, hogy milyen frusztrációt él át anyaként, és hogy mennyit kell küzdenie azért, hogy megértse az apjával való kapcsolatát, aki egy hazugságban élte le az életét, Harvardon tanult kereszténynek állítva be magát, miközben valójában szegény bevándorló zsidó volt. Heilbrun számára az olyan írások, mint amilyenek Sartoné és Riché, a női önéletrajzok egy olyan új irányát jelzik, ahol az írók tapasztalataik teljes skálájáról beszámolnak, mind a pozitívokról, mind a negatívokról.⁶

Heilbrun azt tárgyalta, hogy a nők az irodalomban és odakinn az életben is egy olyan forgatókönyv szerint éltek, melyet nem ők írtak, egy olyan, az életükről készült elbeszélés szerint, melyet férfiak írtak, és amelyben a sorsuk az volt, hogy férjhez menjenek, férfiak közti cserebere tárgyai legyenek. A nők kulturális forgatókönyvei, a 18. és 19. század nagy regényeitől kezdve egészen a Harlekin szerelmesfüzetekig, a házasság, az erotika, az udvarlás jeleneteiből lettek felépítve, és sosem a kaland, a keresés [quest] jelenetéből, ami a férfiaknak volt fenntartva. Heilbrun – Patricia Meyer Spacks egy korábbi művére hivatkozva, melyben Spacks olyan mélyen radikális nők “önéletrajzi fogyatékoságait” vizsgálta, mint Emma Goldman, Eleanor Roosevelt, Golda Meir – arról írt, hogy ezeknek a nőknek a művei a spirituális önéletrajz hagyományához tartoznak, hiszen a teljesítmény, az eredmények témája ritkán domináns a narratíváikban: a szerzők csakis magukat hibáztatják életük minden kudarcáért, és meghátrálnak attól, hogy kijelentsék, maguk keresték azokat a kötelezettségeket, melyeket végül magukra vettek, vagy hogy volt akár csak egy kicsike ambíciójuk is. Sidonie-Smith (1987) hasonlóképp amellel érvelt, hogy egészen a huszadik századig a nők csak olyan forgatókönyvek segítségével tudták megjeleníteni magukat, melyeket férfiak írtak – apácaként, boszorkányként, feleségként, vagy királynőként. Más forgatókönyv alkalmazása nyelvi és kulturálisan is elképzelhetetlen volt; így aztán, amikor a kulturálisan mások szerették volna nyomtatásban látni magukat, vagy arra kényszerítették őket, hogy az uralkodó szimbolikus rend szerint írjanak, vagy elhallgattatták őket. A közelmúltban Rita Felski vetette fel újra ugyanezeket a kérdéseket egy korszerűbb feminista perspektívából, amikor “a bebörtönözöttség női cselekményéről” írt (2003: 23, 99).

Az eddig ismertetett tanulmányok egyike sem kapcsolódik a korporeális feminizmushoz és a női önéletrajz-íráshoz, és nem is vetik fel a női önéletírás és a háborús idők kérdését. Éppen ezért röviden szeretnék kitérni három tanulmányra, melyek – az adott trauma mértékének megfelelő sorrendben – a háborús hátszágban élő nőekkel, a Leningrád ostromát elszenvedett nőekkel, és a koncentrációs táborokba elhurcolt nőekkel foglalkoznak. Kate Darian-Smith találó című tanulmányában – “Remembrance, Romance, and the Nation” (1998: 158) – a háborús front hátszágában élő ausztrál nők korabeli narratíváit vizsgálta. Ezek a narratívák hasonlítanak az általában vett női önéletírásokra annyiban, hogy az elbeszélésbe illesztett események nagy részét a szerzők érzelmileg és fizikailag is a nők magánszférájában, azaz a családjukban, kisebb közösségeikben helyezték el. A nők háborús időkről szóló emlékei a randevúzáshoz és táncoláshoz kapcsolódó társadalmi és szexuális aggályokból, férfiakkal való találkozásokból és a heteroszexuális szerelmi történet egyéb jeleneteiből álltak, és bár a férfiak nem lehettek jelen,

---

⁶ Mint Eagleton írja (2000: 300), Rich műve arra is kitűnő példa, hogy egy adott hely elfoglalása [locatedness] (avagy az identitás földrajza) hogyan válik az egyéni és a kollektív feminista szubjektumok közti egyezkedés stratégiájává. Rich, amikor nőként, zsidóként, lesbizikusként és feministaként helyezi el magát (és az adott szituációtól függően változtat a fontossági sorrenden), a történelem, az osztály, a rassz és az antiszemitizmus nyilvános küzdőterein helyezi el a testét. Rich arról is beszél, hogy a teste egyszerre magánéleti és közéleti helyekhez kötődik, mintegy saját magán kívül, és itt a listát, melyben saját testének jellemzőit sorolja fel, akár boncolási jegyzőkönyvként is olvashatjuk: a bőre fehér, melyen hegeket hagyott a három terhesség és a magaválasztotta sterilizáció [...], kalcium-lerakódások, erőszaknak, abortusznak semmi nyoma (303).

hiszen elvitték őket katonának, mégis, továbbra is ökörlöttük forgott a nők élete, és nem a háború körül. Az ausztrál nők emlékiratai nagyrészt a szerelmi történet trópusaiból lettek felépítve, melyek, Elizabeth Tonkin szavaival élve (1992: 51, 56), a várakozás mintáiból épülnek fel, ahol a szerelmes narratívákat női műfajként olvassák, miközben a hagyományos háborús történetek általában férfiműjnek számítanak – ezért ezek a nők még a háború idején is olyan mintákat használtak fel, melyek kulturálisan és témájukban illettek hozzájuk.

Cynthia Simmons (2005) a leningrádi nőknek a város ostroma alatt írt naplóját tanulmányozta. A naplók jól példázzák az ostrom nemileg kódolt jellegét, hiszen a városban rekedt áldozatok legtöbbször nő vagy gyerek volt, mivel a férfiak a fronton harcoltak. Noha ezeknek a nőknek az élményei bizonyos vonásaikban hasonlítanak a koncentrációs tábor túlélő nőkére, hiszen a városlakók sem mozoghattak szabadon, éheztek, és a betegek és a haldoklókat sem igazán lehetett ellátni, mégis, ezek a nők szabadok voltak, azaz sokkal inkább hatalmuk volt a saját sorsuk felett, mint táborbéli társaiknak. Végezetül Deborah Shiffrin (2003) nyelvészeti tanulmányát említeném, ami egy holokauszt-túlélő nő emlékeit vizsgálva mutat rá arra, hogy egy olyan élet történetének elmesélése, melyben katasztrófális esemény van, gyakran megköveteli a főszereplőtől, hogy útközben megváltoztassa az identitását. Amikor valaki “fegyencé”, “nemi erőszak áldozatává”, “túlélővé” válik, vagy amikor megtapasztalja a családjá vagy a közössége elvesztését, akkor elveszíti az azzal kapcsolatos korábbi biztonságérzetét, hogy mi is egy normális társadalmi kapcsolat, és hogy miből is állna az az erkölcsi rend, amely szerint ezeknek a kapcsolatoknak zajlaniuk kéne (lásd erről még Vasvári 2008).

A nőknél elkövetett háborús nemi erőszakot csak a kilencvenes években kezdték el tudományosan vizsgálni; lásd például Tamara Tompkins kutatását (1995), ahol Tompkins megkülönbözteti a “családon belüli” és “békeidőben” elkövetett nemi erőszakot a háborús nemi erőszaktól, és részletesen kitér az utóbbi történetére, valamint arra, hogy jelenleg jogi szempontból nemzetközi háborús bűnnek számít.⁷ Tompkins több háborús nemi erőszak történetét is feleleveníti, azzal a szándékkal, hogy, mint mondja, “tudatosan provokálni, felzaklatni, kibillenteni akarom az olvasót” (852), mivel a nemi erőszaknak, hasonlóképp az emberirtáshoz, csakis úgy lehet véget vetni, ha meghallgatjuk ezeket a történeteket. Tompkins azt is hangsúlyozza, hogy az erőszaktevők olyan tulajdonságokat játszanak el szélsőséges formában, melyeket férfiasnak szokás tekinteni: ilyenek a felsőbbrendűség, az ellenőrzés és a hódítás joga – így a nemi erőszak nem más, mint azoknak a hagyományos nemi szerepeknek a túlzásba vitele, amelyek bátorítják a nők elleni erőszakot.

Igen eltérőek a becslések arról, hogy a női lakosság hány százalékát erőszakolták meg a második világháborúban Magyarországon: van, aki szerint ez a szám 10%, és van, aki szerint a frontok közelében elérhette akár a 60%-ot is. A háborús nemi erőszakot övező hallgatásnak a története, mely az otthon és a nyilvánosság köreire is kiterjed, politikailag igen összetett, hiszen egészen 1989-ig a háború politikailag túlzottan is kényes témának számított ahhoz, hogy foglalkozni lehessen vele, nem is szólva azokról a tömeges nemi erőszakokról, melyeket a szovjet hadsereg katonái követtek el. Továbbá, James Mark (2005: 133, 188) arra figyelmeztet, hogy a háborús nemi erőszakra szóló narratívákat nem lehet egy az egyben úgy tekinteni, mint amik “felfedik az igazságot” az addig elhallgatott eseményekkel kapcsolatban, hiszen a Vörös Hadsereg magyarországi kegyetlenkedéseiről nem lehet semleges módon beszélni. A háborús nemi erőszak kérdése már 1944-ben átpolitizálódott, akkor, amikor Magyarországon a különféle csoportok – fasiszták, kommunisták és későbbi poszt-kommunisták – a legkülönfélébb történeteket mondták el arról, hogy mi történt, a maguk politikai szájzárának megfelelően, beleértve ebbe azokat a történeteket is, melyek az áldozattá válásukról szóltak.

Asszony a fronton, avagy “egy úrinő ilyenről nem beszél”

⁷ Naprakészebb bibliográfiához lásd Skjelsbaek 2003, Diken & Lausten 2005. A magyarországi háborús nemi erőszak témájához lásd Pető 2000, 2003.

A hosszú elméleti bevezető után térjünk vissza az *Asszony a frontonhoz* (1991), amit sok magyar kritikus azért tart nagy becsben, mivel ez az első magyar női írás a háborús nemi erőszakról – ami igaz is, ugyanakkor nem ez az első ilyen típusú tanúságtétel. Egy névtelen női szerző *Eine Frau in Berlin: Tagebuchaufzeichnungen vom 20. April—22 juni, 1945* című munkáját (magyarul: Anonyma: *Egy nő Berlinben*) illeti az elsőség. A mű először 1954-ben jelent meg, angolul, és csak négy évvel később az eredeti nyelvéen, németül, és akkor sem Németországban, hanem Genfben. A könyvet, melyet megjelenésekor sokan támadtak Németországban, hosszú ideig nem adták ki újra, egészen a szerző 2001-ben bekövetkezett haláláig, melyet egy 2003-as németországi újrakiadás követett. Eleinte főleg a nemi erőszak kemény, érzelmek nélküli ábrázolása miatt vált ismertté, és amiatt is, hogy leírta, milyen hatással volt az erőszak a német férfiak pszichéjére: sokuk kétségbe vonta, hogy egyáltalán megtörtént. 2003-ban a szerző más okból lett híres. Egyrészt azért, mert a halála után, hogy tovább erősítsék beszámolója hitelességét (mármint, hogy nem kitalált történetről van szó), felfedték a személyazonosságát, noha ezt megtiltotta: Marthe Hillers-szel (1911-2001), egy franciául és oroszul is jól tudó újságíróval volt azonos. Másrészt az is kiderült, hogy ő és kiadója, Kurt Marek annak idején kisebb náci lapokban publikáltak – ami közvetve alátámasztotta James Marek nézetét, mely szerint minden nemi erőszakról szóló beszámoló elszakíthatatlanul összekapcsolódik politikai kérdésekkel.

Mint azt Ronit Lentin megjegyzi (2000: 697), a női holokausztmemoárokról, a nők megerősokolásáról, a velük szemben elkövetett szexuális visszaélésekről és az abortuszról, szexről szóló beszéd rendszerint hajlik a szépítésre, a kozmetikázásra: az áldozaton elkövetett erőszak bagatellizálására, félretolására, csak érintőleges említésére. Mindazonáltal vannak magyar nők is, akik már igen korán írtak a háborús nemi erőszakról, de beszámolóikról még csak nem is hallottak Magyarországon, mivel ezek a visszaemlékezések, noha magyarul íródtak, csak fordításban, idegen nyelven jelentek meg, magyarul soha, és azért sem hallottak róluk, mert a nácik által és / vagy a koncentrációs táborokban elkövetett nemi erőszakokról szóltak. Ennek kapcsán lásd elsősorban Gisella Perlnek, az auschwitzi rabok nőgyógyász-főorvosának korai visszaemlékezését (1948). Számos magyar női holokausztmemoár, melyet nemrégiben publikáltak, szintén foglalkozik a nemi erőszak kérdésével, így például Susan Vargának és anyjának közös memoárja (1992), ahol az anya feleleveníti olyan jeleneteket, melyben őt, az anyját és a nővérét egyszerre erőszakolják meg orosz katonák egy szobában, de azt is, hogy később hogyan keveredett féléves viszonyba egy szovjet-orosz tiszttel. Említésre érdemes még Miriam Katin nemrégiben megjelent memoárja (2006), amelyben a szerző elbeszéli, hogyan bújkált vidéken kisgyerekként az anyjával keresztény parasztnak öltözve, és hogy miként kellett az anyjának elszenvednie egy német tiszt folytonos szexuális zaklatásait, aki rájött, kicsoda is ő valójában, és teherbe ejtette; és hogy hogyan fosztogattak és erőszakoltak meg nőket később a szovjet-orosz katonák.

Az *Egy asszony a fronton* – melynek a címlapot követő oldalán, a mottóban, paratextusként ez olvasható: „A háború nem könnyű. A házasság sem“ – egyszerre meséli el [relates] azokat a különféle érzelmi megaláztatásokat, amelyeket a főszereplőnek előbb a férjétől, majd az őt megerősokoló orosz katonáktól kellett elszenvednie, és a nemi betegségeket, melyeket mindkettőjüktől kapott – de szinte soha nem kapcsolja össze [interrelates] őket, a mottó egyetlen, már idézett részétől, és egy másik, a könyv legvégén található mondatától eltekintve. Mint azt már a cím is jelzi, a főszereplő problémája eleinte az, hogyan éljen túl egy részeges férjet naiv, tizenkilenc éves fiatalasszonyként, később pedig az, hogy egyáltalán hogyan éljen túl, maradjon életben. Vegyük észre, hogy a cím, melybe az *asszony* talán az *Eine Frau in Berlin* címének megidézése végett került, a könyv cselekményét úgy jelöli meg, mint ami a háborús időkben élő nők életéből vett többé-kevésbé tipikus történet, és mégis: az *asszony* terminust

használja, és nem a társadalmi pozíciót nem jelölő *nő* általánosabb kategóriáját.⁸ A már említett mottó így folytatódik: „Megpróbálom elmondani Neked, hogyan volt, mert egyszer már el kell mondanom“, ami azt jelzi, ahogy erre már Pócsik Anett rámutatott (2008: 2), hogy a mű, a szerző szándéka szerint „önéletrajz, tanúságtétel és vallomás egyben.” Ez utóbbit (ti. hogy vallomás) jól mutatja az is, hogy Polcz nemcsak itt, hanem végig a könyvben gyakran fordul egy „Te“-hez, akit az olvasó eleinte hajlamos a második férjjel, a híres szerzővel, Mészöly Miklóssal azonosítani, de Polcz később Mészölyre „Ő“-ként hivatkozik, ezért nem marad más, mint hogy végig az odaértett olvasót szólította meg (ugyan Polcz egy későbbi interjúban azt tartja hogy egy barátjának mondta el aki szerelmi bánatban szenvedett és aki nem akarta hogy a neve szerepeljen [Tezla, 11]. Ugyanakkor mivel Polcz az *Egész lényeddel* (2006) című könyvében mellékesen megemlíti, hogy az *Asszony a fronton* úgy írta, ahogy a többi könyvét is, azaz hogy magnóra mondta 1975 és 1980 között) a szöveget, ezért a címzetthez való gyakori odafordulások egyben ezt a szóbeliségre jellemző stílust is tükrözik: „*Asszony a fronton* című könyvem, mivel azt vizsgálatul mondtam magnóra valaki számára, nem éreztem, nem tartottam irodalomnak. Egy könyvet mindenki tud írni az életéről“.

A könyv négy, terjedelmében erősen eltérő fejezetből és egy kétoldalas epilógusból áll. Az első, „A nászút“ című fejezet Polcz házasságának azt a néhány hónapját meséli el, amíg a háború nem érte el Kolozsvárt, és a fiatal párnak nem kellett elmenekülnie. A következő, „Menekült-idill“ című arról az időszakról szól, amikor a házaspár átmenetileg nyugalomra lel Csákváron, Magyarországon, ahol szívesen fogadják őket, mivel Polcz anyósa kulcsárnő volt az Esterházy-kastélyban, ami ekkoriban a Vöröskereszt védelme alatt áll. A központi fejezet, „A front“ több mint száz oldal, a könyv felét teszi ki, míg az utolsó fejezet, „A béke“ ennél jóval rövidebben számol be arról a sokféle betegségről, amivel Polcz a háború után küszködik, és a különféle próbálkozásairól, hogy újra berendezkedjék az életben. A történet 1944. március 27-én kezdődik, amikor Polcz hozzámegy Jánoshoz, akinek a vezetéknevét sosem tudjuk meg, és, ami azt illeti, amúgy sem tudunk meg sokmindent róla. Polcz végtelenül kellemetlen eseményként jeleníti meg az esküvőt, mindenekelőtt fizikailag kellemetlenként, mivel alig tud mozogni terjedelmes öltözékében; sokáig kell ácsorognia úgy, hogy a völegény hozzá sem ér, sőt, még csak rá se néz; az esküvőt követő ünnepségen arra figyelmeztetik, viselkedjék hölgyhöz illően, és ne egyen sokat; a násznagy pedig, akit a férje kért fel erre a szerepre, megpróbálja elcsábítani.⁹

Az esküvő után csak sokasodnak a megaláztatások, melyeket Polcz elszenved a férjétől: így például a férj kidobja Polcz imádott macskáját az ablakon,¹⁰ nem engedi, hogy tanuljon, hogy táncoljon, hogy társaságban beszéljen, vagy hogy hangot adjon az érzéseinek. A férj ráadásul teljességgel tapintatlan szerető: nemcsak kielégítetlenül hagyja a feleségét egy-egy mechanikus szeretkezés után, és azonnal álomba zuhan, hanem mindig feldühödik, ha Polcz mozdulni merészel az ágyban, és mire elérnek Csákvárra, már nem is ér vagy szól a nőhöz. János azzal hízeleg magának, hogy ő író, de valójában nem nagyon ír semmit, és sosem fejez be semmit, de Polcznak parancsba adja, hogy tanuljon meg gépelni, azért, hogy majd a titkárnője lehessen.

---

⁸ Lásd Kegyesné Szekeres Erika munkáját (2007) a fenti terminusok szemantikai analíziséhez, ami szerint az *asszony*, függetlenül attól, hogy férjzett nőt jelöl-e vagy sem, automatikusan magasabb társadalmi pozíciót konnotál. A német *Frau* kifejezés nem implikál ilyen különbséget.

⁹ Hasznos elméleti olvasnivaló ehhez a részhez Iris Young *Throwing Like a Girl* című könyve 2005-ös kiadásának „Women Recovering Our Clothes” része, mely arra figyelmeztet, hogy az egyes öltözékek — a mi esetünkben a menyasszonyi ruha — mennyire a test fegyverezéséről szólnak, a test számszerűsítéséről és megméréséről, akadályozva ezzel a nő mozgáslehetőségeit, és hozzászoktatva őt a kultúra normáihoz. Lásd még Grosz (1990: 62) gondolatmenetét a „textualizált testről”, mely szerint a fogyókúra, a test feldiszítése, a testmozgás, a műtétek, a gesztusok, a testi öröme és performanszok mind oly módon hozzák létre a testet, illetve íródnak bele, hogy a test általuk nemcsak kontroll alá kerül, hanem egyben „a ‘privát’ tapasztalat és a jelentés [signifying] kultúra közötti érintkezés felületévé” is lesz.

¹⁰ A háziálatok bántalmazása gyakran hozzátartozik a feleség bántalmazásához (Vasvári 2002: 33).

Budapesti nászútjuk során, amikor szinte mindig magára hagyja a feleségét, összeszed egy gonorreát, és megfertőzi vele az asszonyt, akit aztán meggyőz arról, hogy valójában ő, a feleség volt az, aki a férjét megfertőzte. Azon, hogy az orvos ennek épp az ellenkezőjét állítja, és figyelmezteti, hogy egy gazemberhez ment feleségül, Polcz pusztán felháborodik. Mindvégig úgy reagál iszákos és mentálisan ingatag férjének szüntelen bántalmazására, hogy megpróbálja még odaadóbban szolgálni, és azon tűnődik, vajon mivel haragíthatta magára. Folyton csak azt tudja ismételtetni, hogy mindez nagyon zavarta őt, és hogy hamar elveszítette az önbizalmát, „hiszen szerelmes voltam“. Íme egy tipikus részlet: „Nem szólt hozzám. Mindenki jó éjszakát kívánt, ő nem. Nem ölelt meg, nem is ért hozzám, elhúzódott, hátat fordított. Azt kellett hinnem, hogy valamiért haragszik. De miért? Ügyetlen voltam a lovakkal? Azért a ‘fertőzésért’ – gondoltam. Megutált, hogy nemi bajom volt? Semmi más okot nem tudtam felfedezni. Mert hiszen, gyöngédséggel vettem körül. A gondolatát is igyekeztem eltalálni. Beszélgetni akkor már hetek óta nem beszélgett velem” (71).

Az olvasó akár azt is gondolhatná, hogy a szerző szándékosan, utólagos előrelátásból nem kommentálja a saját viselkedését, mert így akarja bemutatni, hogy milyen naiv is volt akkoriban. De Polcz nem használja ezt a technikát a többi jelenetben, ahol szintén saját naivitását mutatja be. Amikor megkérdezi az orvostól, hogy nem kaphatta-e el a nemi betegséget egy vécén ülve, és erre az – az ősi viccre utalva – azt válaszolja, hogy “hogyne, csak [úgy] kényelmetlen”, Polcz nem érti a poént, de aztán később arról informálja az olvasót, hogy hazafelé menet megértette, és zavarba jött. Később, amikor először hall egy asszonyt panaszkodni arról, hogy az orosz katonák “átmentek a lányomon”, nem érti meg, és visszakérdez: “Biciklivel?” (105). Itt is, mint máshol is, később szégyenkezik nevetséges naivitása miatt. Ezzel szemben ahhoz az egyoldalú mazochisztikus rajongáshoz, melyet a férje iránt táplált, sosem tud ironikusan viszonyulni, hanem inkább úgy írja le, mint egy szent kálváriát. Az sem egyértelmű, hogy miért jött létre egyáltalán ez a házasság, hiszen Polcz leírja, hogy nem akart férjhez menni, sőt, merészen felajánlotta leendő férjének, hogy inkább a szeretője lesz, és beiratkozik az egyetemre.¹¹ Az egyetlen kapaszkodó azzal kapcsolatban, hogy utólag mit gondolt arról, amit a házassága idején érzett, abban a bekezdésben található, amiben Polcz röviden elmeséli, hogy akkoriban sosem beszélt senkinek a házasságáról, és még ma sem érti, miért, talán azért, mert észre sem vette, hogy mi történik vele (25).

Szüleinek kapcsolata szintén a magánélethez tartozik, ahhoz a magánélethez, melyről Polcz a félrevezetésig menően hallgat. Ha a figyelmes olvasó összerakja Polcz jó egy évtizeddel később kiadott műveinek egyes részleteit, különösen a *Leányregényét* (lásd még *Egész lényeddel* 106; és Gordon 2007), megtudhatja, hogy Polcz anyja korábban cseléd volt Bukarestben, ahol a munkahelyére nem vihette magával – feltehetőleg fattyú – gyermekét, aki ezért a rokonoknál lakott, ahol egy ágyban aludt két felnőtellel, egy csecsemővel és egy kutyával; nem járt iskolába, és később takarítónőként is dolgozott. Ezzel szemben az *Asszony a frontonban* Polcz apja tehetős, ám kissé faragatlan emberként jelenik meg, aki számos szeretőt tart, és még csak utalás sem történik arra, hogy az anya esetleg nem is volt a felesége, és nem az a *nagysága*, akinek a könyv ábrázolja; ahogy nem esik szó arról sem, hogy az az idősebb nővér és különösen a báty, akikre Polcz rendszeresen utal, csak idősebb féltestvérei a szerzőnek. A jelenetben, ahol Polcz elegáns szőrmebundában pompázva bemegy a csákvári kórházba, hogy felajánlja a segítségét, az apácák *unatkozó úrinő*nek veszik, azaz egy olyan társadalmi osztály tagjának, amelyhez Polcz igazán nem sokáig tartozhatott, ha már 19 évesen volt takarítónői tapasztalata, és amikor azt mondja,

---

¹¹ Polcz ezen állításai túlzottan is tömjénező dicséretre készítettek egyes kritikusokat, mint például Pócsikot, aki egy máskülönben igen figyelemre méltó cikkben (2008: 3) Polcz fentebbi, saját bátorságáról szóló mondataiból kiindulva egyetért a szerzővel, mondván, mindez annak jele, hogy a “19 éves lány nem foglalkozik a társadalmi elvárásokkal, független, bátor és ambiciózus, aki törekszik saját identitás kialakítására,”; Pócsik később épp az ellenkezőjét kénytelen állítani, azaz “az elbeszélő mindenben alárendeli akaratát a férjének, ezzel működésbe lép egy prenarratíva.”

hogy soha nem volt annyi szép ruhája, mint 1944-ben, azzal indokol, hogy amikor fiatalabb volt, mindig rosszul átalakított, másoktól levetett ruhákat kellett hordania. Csak találgathatunk, hogy feltehetőleg Polcz apja volt az, aki megszervezte és fizette a drága esküvőt, kelengyét, nászutát és hozományt (a könyvben mindegyik részletes leírást kap), hogy így biztosítsa lánya jövőjét. Ez azt is megmagyarázná, miért volt szomorú Polcz anyja az esküvőn, amire csak utal a könyv, és azt is, hogy miért bánt vele a vőlegény úgy, ahogy, miközben maga sem volt más, mint egy munkanélküli, zavaros értelmiségi ambícióktól fűtött hozományvadász, akinek az anyja házvezetőnő, igaz, egy nemesi családnál. Ezekben az első fejezetekben az olvasó azt érzi, hogy a szerzőben valami mély konfliktus tombolhat, hiszen a szerző egyfelől nyomasztó kényszerrel beszél, másfelől ugyanilyen erősen ellen is áll annak, hogy feltárja önmagát, hogy aztán végül, nyomasztó módon, az önfeltárás hiánya legyen a győztes.

A Polcz művéről írt kritikák nagy részében, de Polcz saját magáról tett állításaiban is újra meg újra visszatérnek olyan kifejezések, mint a *[pontos] őszinteség* és a *nyíltság*, amik valójában épp az ellenkezői annak, amire Polcz a saját magánéletével kapcsolatban jut ebben a művében. Ebből a szempontból érdemes összevetni az *Asszony a fronton* Polcz *Egész lényeddel* című könyvével, amit több feminista olvasó is úgy írt le nekem, mint ami Polcz második férjének, az ünnepezt író Mészöly Miklósnak a szexuális hűtlenkedés-mániájáról szól.¹² Valójában a könyv gyöttrő részletességgel ábrázolja, ahogy Polcz szenthez illő odaadással ápolja Mészölyt betegsége utolsó napjaiban, amit Mészöly azzal viszonz, hogy gyakran undokoskodik és egyre kevesebbet beszél hozzá, ahogy erősödik a szenilitása. Ugyanakkor Polcz a megcsalásokat mindössze a következő négy elszigetelt töredéssel intézi el:

-- *Hűsz év múlva, mikor valaki mást szeretett, azt mondta: "Ezt nem lehet testközelben elviselni." "Igazad van" – válaszoltam. Csomagoltam, és egy óra múlva elhagytam a lakást. (38);*

-- *Miklósnak hét szerelme volt (két hosszabb, és öt időleges, fájdalmasak voltak mindkettőnknek. (42);*

-- *Egyszer egy nyáron, azt hiszem, amikor Katával tartott a szerelem – nem jöttem ki. Ő ki-kijött, Kata főzte be az egrést. (82);*

-- *Aztán, amikor Miklós egy szerelmével volt elfoglalva, és én egyedül. Egy tanfolyamot vezettem itt.*

(Csak 200ben, az író halála után, jelent meg a *Befejezetlen könyv a szerelemről*, egy fele töredékes vallomás/memoár levelezés formában ahol végre valamennyire nyiltabban beszámol a szülejinék életéről és rossz kapcsolatukról mint a saját házasságáról Mészölyvel.)

Míg az *Asszony a fronton* első része nyomasztó módon nagyrészt arról szól, hogy milyen Polcz kapcsolata a férjével, a háttérben zajlik a háború, utalásokkal a román-magyar határvitákra, és a zsidók elhurcolására, de a szerző egyikkel kapcsán sem megy bele a részletekbe. Az olvasó, ha többet akar megtudni ennek a történeti háttérnek az igazi borzalmairól, akkor forduljon Holly Case példértékű tanulmányához (2007), ami leírja, hogy milyen hatással volt a románok és magyarok közt régóta fennálló határvita a második világháború során a zsidók sorsára, és hogy Romániában (és Szlovákiában) hogyan kaptak a zsidók, akaratuk ellenére, egy "kettős" kisebbségi státuszt, mint zsidók és magyarok. Az erdélyi zsidókat egyrészt azzal vádolták, hogy összejátszanak a két háború közti román állammal, másrészt a románok magyarnak tartották őket, a magyarok pedig romániai zsidóknak.

---

¹²Gilbert Mészöly házasságtöréseire utalva azt írja Polczról, hogy "erről sem hallgat szégyenkezve", bár később beismeri, hogy a könyvnek "sokkal inkább Miklós betegsége és halála lesz a témája, mint férje szerelmi eltávolodása" (2006: 1). Érdemes megjegyezni, hogy annak a történetnek az alapanyagát, amit sokan a legnagyobb magyar regénynek tartanak, amit a 20. században Erdélyről írtak, nevezetesen Mészöly Miklós *Pontos történetek útközben* (1970) című művének alapanyagát Polcz adta Mészölynek, mint ezt Mészöly halála után, a *Karácsonyi utazás*ban megvallja. Polcz ebben a művében újra meg újra elmondja, hogy ezt és ezt a történetet, amit elmondott Mészölynek, Mészöly ezzé és ezzé a történetté alakította át, és hogy egyszer Mészöly azt mondta neki mérgesen, hogy többet nem ír róla (mármint Polczról).

Polcz röviden leírja, hogy ő és a családja hogyan próbáltak meg segíteni néhány zsidón – valójában egyedül ezen a kontextuson belül történik meg, hogy Polcz megdicséri a férjét a viselkedéséért. Van egy jelenet, ahol Polcz leírja, hogy amikor a nászútjukon vonattal Budapestre utaztak, láttak egy deportáltakkal teli lezárt marhavagont, ő megpróbált ételt adni a bennlévőknek, és a férjének kellett kimentenie a rendőség karmaiból. Az egyik lány a vagonból felismerte őt, régi kolozsvári ismerős, és azt kiáltotta neki, “Viszontlátásra”, mire az őt rávágta, “a túlvilágon”. Valószínűleg jópár olvasót fagyosan érint, hogy a borzalom ezen apró jelenetei után a könyv arról tudósít, hogy milyen vidám is volt az élet, legalábbis azok számára, akiket nem üldöztek a nácik: “hadszintér ide, hadszintér oda, milyen vidáman pezsgett az élet. Színházak, mozik tömve, a vendéglőkben nem lehetett üres asztalt találni, kirándulások, vendégeskedések egymást érték (23). Az az igazság, hogy a fasizmust még azok sem vették az oroszokhoz mérhető fenyegetésnek, akik egyáltalán nem szimpatizáltak a fasisztákkal, és ezért nem is tekintették meghatározó momentumnak, amikor elmesélték az életüket (Mark 2003: 143n28).

Amikor a háború eléri Kolozsvárt, Polcz a férjével és anyósával Magyarországra menekül. Rövid ideig ápolónőként dolgozik, eleinte együtt él a férjével, később külön, mivel az fogságba esik. Polcz ottragad a fronton, ahol a németek és oroszok négyszer is átvonulnak, melynek során őt és más nőket, köztük idős anyósát is, ismételten megerőszakolják az oroszok. Másokhoz hasonlóan ő is elkap egy nemi betegséget, majdnem belehal az éhezésbe és különféle betegségekbe. Könyvének ez a része az, ahol olyan fizikai pontossággal írja meg a részleteket, mint addig még senki magyarul: a háború során elkövetett fizikai és szexuális kegyetlenkedéseket, melyeknek fő elszenvetői a nők és a gyerekek. Így például megírja az evakuálásokat okozta napi megaláztatásokat, köztük a folytonos hasmenést (119); mesteri leírást ad egy orosz katonanőről, aki, miután végre hozzájut, hogy megfürödhessen, ráveszi Polczot, hogy egy spárgával szorosan kösse rá a még mindig nedves melltartóját a testére, hogy férfiuniformisban harcolhasson (95). Egy másik fontos részben azt Polcz magyarázza el, hogyan történhetett meg, hogy az orosz katonák néha nem szándékosan eltörték a nő gerincét, akit sorban megerőszakoltak. Több oldalon keresztül (106-111) részletesen ismerteti, hogyan erőszakolták meg először, és hogy később hogyan ajánlkozott “önként”, hogy cserébe egy kis tejhez jusson, amit az anyósának adhat; aztán hogy hogyan ajánlkozott szeretőnek egy fél disznóért, amit sosem kapott meg; és hogy mennyire boldog volt attól, hogy az egész éjjelt egyetlen tiszttel tölthette, mert máskülönben a többi katona nem hagyott volna békét neki; és hogy egy másik alkalommal 80 ember, köztük gyerekek szeme láttára erőszakolták meg. Mindezt, és még többet is, azért tudta elviselni, mondja, “mert mindennél nagyobb iszonyat volt az, hogy elvitték Jánost” (132).

Az utolsó pszichikai támadás akkor éri, amikor a háború után visszatér Budapestre, és a rokonai nem értik meg, min ment keresztül – ez a jelenet önkéntelenül is Kertész Imre *Sorstalanság*ának utolsó fejezetét idézi fel az olvasóban, amikor Köves visszamegy Budapestre, és sem a jószándékú újságíró a villamoson, sem a Kövessel egy házban lakó két bohócszerű bácsi nem ért semmit abból, hogy a fiú mit élt át a koncentrációs táborban. Polcztól megkérdezik a rokonai, hogy őt is megerőszakolták-e, és amikor azt válaszolja, hogy igen, ízléstelen tréfát űznek abból, hogy vajon hányszor történt meg a dolog. Vacsora után félrevonja az anyja, és figyelmezteti, ne csináljon ilyen “csúnya vicceket”, mert az emberek még elhiszik, mire Polcz azt feleli: “Anyukám, ez igaz!... Azt mondtátok, itt is elvitték a nőket.” “Igen, de csak azokat, akik kurvák. És te nem vagy olyan...Kislányom, mondd, hogy nem igaz!” “Jó – mondtam – , nem igaz; csak úgy vittek el, betegeket ápolni” (155).

Ugyanezzel az iróniával akár azt is mondhatta volna, hogy “csak úgy vittek el, krumplit pucolni”, ami bevett eufémizmus volt arra, ha valakit megerőszakoltak. Polcz anyja itt azokat a nőket képviseli – mint amilyen az én ismerősöm anyja is, aki szerint “egy úrinő ilyenről nem beszél” –, akik megrendszabályozzák, a helyükre teszik [police] a többi nőt egy patriarchális társadalomban, ahol az ilyesfajta történeteket egyszerűen nem szabad meghallani, és hitelt érdemlőnek elfogadni.

Amikor János a háború után is folytatja az italozást és a szoknyavadászatot, és semmi pénzt sem ad haza, Polcz végül, hét évnyi házasság után, elválk tle. A férfi pár évvel később belehal az alkoholizmusba. A háború után Polcz beiratkozik az egyetemre is, hogy pszichológiát hallgasson, és ott összebarátkozik egy holokauszt-túlélővel, Harsányi Zimrával, aki író szeretne lenni, de akinek egy osztálytársa azt mondja, hogy nincs hozzá tehetsége. Polcz felidézi, hogy Zimra gyakran mondogatta, “Romániában születtem, nőnek és magyar zsidónak. Ennél nagyobb szerencsétlenség már nem érhetett”. Polcz azt mondja, később nyomát vesztette a barátnőjének, ami meglepő, hiszen Harsányi később ismert drámaíró lett Romániában, ahol viszont a kommunizmusban nem publikálhatta Auschwitzban vezetett, német propagandaplakátok darabjaira írt naplóját. Az ötvenes években Németországba emigrált, és amikor kijutott Romániából, a naplóját meglepő módon Budapesten publikálta először, 1966-ban, *A téboly hétköznapjai: egy diáklány naplójából* címmel. A napló a következő évben megjelent német fordításban is, ezúttal Harsányi új neve alatt – Anna Novac –, amit ettől kezdve használt (Ana keresztnév-változattal). 1968-ban Harsányi / Novac áttelepült Franciaországba, ahol a könyv újra megjelent, saját francia fordításában, új címmel: *Les beaux jours de ma jeunesse*. 1992-ben, amikor egy francia kiadó szerette volna újra kiadni a már régóta nehezen beszerezhető naplót, Novac úgy döntött, hogy az ő első francia fordítása nem elég jó, és ezért újr fordította az egészet a magyar eredeti alapján. Ebből a második fordításból lett a későbbi angol kiadás: *The Beautiful Days of My Youth: My Six Months in Auschwitz and Plaszow* (1997). Novac, csakúgy, mint Polcz, sok női témáról ír, mint például az “angyalcsinálókról”, azaz a nőkről, akik abortuszt végeztek a terhes nőkön, azért, hogy így mentsek meg őket a gázkamrától. Novac arról is ír, hogy csak nagy nehézségek árán tudta megállapítani, milyen nemzetiségű is valójában, és hogy mi az anyanyelve. Tizenegy éves korában, amikor Hitler visszaadta Erdélyt Magyarországnak, hirtelen magyar állampolgár lett, tizenöt évesen Auschwitzba deportálták, és amikor 1945-ben kiszabadult, újra román állampolgár volt.

Noha Harsányi / Novac a naplóját magyarul írta, és elsőként magyarul is publikálta, nemrégiben elkezdtek maguknak követelni a románok, és manapság időnként úgy is hivatkoznak rá, mint aki a “román Anna Frank”. Magyarországon nemcsak Polcz felejtette el őt, hanem mindmáig nem találkoztam senkivel, aki bármelyik neve alatt ismerte volna. Az irodalom iróniája, vagy még inkább a politikai realitásoké, hogy a külföldön befutott magyar származású nők közül, akik megírták második világháborús élményeiket, minden idők messze legnagyobb bestseller-írója a keresztény Christine Arnothy, aki 1955-ben *J'ai quinze ans et je ne veux pas mourir* címmel jelentette meg a művét, amit egy évvel *I'm Fifteen and I Don't Want to Die*-ként fordítottak angolra, ifjúsági regényként. Magyarországon ennek a műfajnak a jelenleg legismertebb művelője a szintén keresztény Polcz Elaine.¹³ Ahhoz, hogy az olvasókban egy történetileg kiegyensúlyozottabb kép alakulhasson ki a háború borzalmairól, köztük a sajátosan a nőket érintőkről is, olyan kiegészítő olvasmányok kellenének, melyek a náci terrorról is szólnak, női szemszögből, mint amilyen Harsányi / Novac könyve, vagy Edith Brucké, ami egy évvel korábban, 1965-ben jelent meg magyarul,¹⁴ vagy Judith Magyarnak a Polczéval kortárs memoárja (1990-ben jelent meg, magyarra *Köszönöm az életet* címmel fordították le 1993-ban, de teljességgel ismeretlen maradt egészen a 2008-as újrakiadásig), vagy, végezetül, Susan Varga *Heddy and Me*-je (1994), mely egyszerre szól a náci terrorról, és arról is, hogy hogyan követtek el erőszakot az orosz felszabadítók a nők testén. De Varga két szólamra hangszerelt önéletírása, amit anyja emlékei alapján írt, nem érhető el magyarul.

---

¹³ A könyv angol fordítása érthetetlen semleges címmel jelent meg, ami nem árulja el hogy női sorsról van szó: *A Wartime Memoir* (1998, fordította Albert Tezla). 2003 újra ki lett adva *One Woman in the War, Hungary 1944-1945* címmel.

¹⁴ Brucknek már az ötvenes években felajánlották Magyarországon hogy kiadják a memoárját de nem fogadta el mert a cenzura ki akarta volna hagyni amit írt a nemi erőszakról és az orosz katonakról (Macera 609).

Gilbert szerint (2006: 3) Polcz “kereső, megértő, megbocsájtó, elfogadó lényének varázsa” az, ami mániákusan arra készteti az olvasót, hogy kiderítse, ki is Polcz valójában, és Gilbert csodálkozik azon, hogy ha már egyszer Polcz megtört annyi tabut, és olyan sok pozitív élményről is írt, mint amilyen a barátság, a természet és az állatok, akkor miért hiányzik a szexuális öröm megjelenítése a könyvéből. Én erre azt válaszolnám, hogy noha már ennek a tanulmánynak az elején is azt állítottam, hogy Polcz töredékesen ábrázolta a magánéletivel szembeállított közéleti testét, ahol is az egyikről szinte semmit nem mondott el, a másikról viszont mindent, mégis, mindkét test közös jegye, hogy csakis a nő áldozat-mivoltának örökölt nyelvét beszélik, és nem a cselekvőképesség [agency] nyelvét, és hogy ezért az, hogy az események leírása a testre mért végtelen fájdalmak taglalásában merül ki, végső soron egyértelműen sokkal inkább a spirituális önéletrajznak, sőt, a hagiográfiának a hagyományában helyezi el a művet – és nem a feminista önéletrajások kontextusában.

Horváth Györgyi fordítása

Bibliografia

- Anonymous. [1954, 1959, 2003] *A Woman in Berlin: Eight Weeks in the Conquered City. A Diary*. 2000. Trans. Philip Boem. New York: Henry Holt, 2005.; Anonyma: *Egy nő Berlinben*, Budapest: Magvető, 2005. fordította Nádori Lídia
- Arany, Ágnes. 2003. *Erőszakok*. Chicago: Atlantis-Centaur.
- Ashley, Kathleen, Leigh Gilmore, Gerald Peters, eds. 1994. *Autobiography and Postmodernism*. Amherst: The University of Massachusetts P.
- Bergland, Betty. 1994. “Postmodernism and the Autobiographical Subject: Reconstructing the ‘Other’”. In Ashley *et al.*: 130-166.
- Bódis, Kriszta, Zsuzsa Bruria Forgács, & Agáta Gordon, eds. *Éjszakai állatkert. Antológia a női szexualitásról*. Budapest: Artizánok.
- Bruck, Edith. *Chi ti ama così*. Milano: Lerici, 1957; *Ki téged így szeret* Budapest: Európa, 1964, 1985.
- Case, Holly. 2006. “The Holocaust and the Transylvanian Question in the Twentieth Century.” In Randolph L. Braham & Brewster S. Chamberlain, eds. *The Holocaust in Hungary: Sixty Years Later*. NY: Columbia UP: 17-40.
- Christian-Smith, Linda K. 1993. “Constituting and Reconstituting Desire: Fiction, Fantasy and Femininity.” In id. ed. 1993. *Texts of Desire: Essays on Fiction, Femininity & Schooling*. London: The Falmer Press: 1-8.
- Cooke, Miriam & Angela Woolcott, eds. 1993. *Gendering War Talk*. Princeton: Princeton UP. 1993.
- Darian-Smith, Kate. 1996. “Remembrance, Romance, and Nation: Memories of Wartime Australia.” In Selma Leydesdorff et al. eds. *Gender and Memory*. Oxford: Oxford UP: 151-164.
- Diken, Bülent & Carsten Bagge Laustsen. 2005. “Becoming Abject: Rape as a Weapon of War.” *Body and Society 11.1: 111-28*.
- DuPlessis, Rachel Blau. 1979. “Romantic Thralldom in H. D.” *Contemporary Literature* 20.1:178-203.
- _____. 1985. *Writing Beyond the Ending: Narrative Strategies of Twentieth-Century Women Writers*. Bloomington: Indiana UP.
- Eagleton, Mary. 2000. “Adrienne Rich, Location and the Body.” *Journal of Gender Studies* 9.3: 299-312.
- Ebert, Teresa L. 1991. “The ‘Difference’ of Postmodern Feminism.” *College English* 53.8: 886-904.

- Felski, Rita. 2003. *Literature after Feminism*. Chicago: U of Chicago P.
- Fischer, Michael M. 1994. "Autobiographical Voices (1, 2, 3): Experimental Sondages in the (Post) modern World. In Ashley *et al*, eds.: 79-129.
- Fletcher, Lisa. 2008. *Historical Romance Fiction*. Farnham: Ashgate.
- Friedman, Susan Stanford. 1996. "Beyond" Gynocriticism and Gynesis: The Geographics of Identity and the Future of Feminist Criticism. *Tulsa Studies in Women's Literature* 15.1: 13-40.
- Gilbert, Edit. 2007. "Polcz Alaine – önéletrajzok három kereszttel." *Műút* 004 www.muut.hu/korabbi-lapszamok/004/polcz.html
- Gilmore, Leigh. 1994. "The Mark of Autobiography: Postmodernism, Autobiography, and Genre." In Ashley *et al*. eds: 3-20.
- _____. 2001. "Limit-Cases; Trauma, Self-Representation, and the Jurisdictions of Identity." *Biography* 24.1: 128-140.
- Gordon, Ágata. 2007. "Polcz Alaine halálára." <http://elofolyoirat.blogspot.com/2007/09/polcz-alaine-hallra.html>
- Grenier, Stephanie. 1997. "Bibliographie sur les droits des femmes dans les situations de conflit." *Droits et Démocratie* [May, no vol.] <http://www.dd-rd.ca/site/publications/index.php?id=1309&lang=fr&page=4&subsection=catalogue>
- Grosz, Elizabeth. 1987. "Notes Towards a Corporeal Feminism." *Feminism and the Body*. Ed. Judith Allen & Elizabeth Grosz. Special Issue of *Australian Feminist Studies*: 1-16.
- _____. 1990. "Inscriptions and Body Maps: Representations and the Corporeal." *Feminine, Masculine and Representation*. Ed. Terry Threadgold & Anne Cranny-Francis. Sydney: Allen & Unwin: 61-74.
- _____. 1994. *Volatile Bodies: Toward a Corporeal Feminism*. Indianapolis: Indiana UP.
- Harsányi, Zimra. 1966. *A téboly hétköznapijai: egy diáklány naplójából*. Budapest: Kozmosz Könyvek.
- Heilbrun, Carolyn G. 1985. "Woman's Autobiographical Writings: New Forms." *Prose Studies* 8: 14-28. Repr. In Martine Watson Brownley & Allison B. Kimmich, eds. 1999. *Women and Autobiography*. Wilmington DE: Scholarly Resources.
- _____. 1988. *Writing a Woman's Life*. NY: Norton, 1988.
- Henke, Suzette. 2000. *Shattered Subjects. Trauma and Testimony in Women's Lives*. NY: St. Martin's P.
- Holstein, James A. & Gubrium, Jaber F. 2000. *The Self We Live By: Narrative Identity in a Postmodern World*. Oxford: Oxford UP.
- Isaacson Magyar, Judith. *Seed of Sarah: Memoirs of a Survivor*. Urbana: U of Illinois P, 1990; *Köszönöm az életet*. Trans. Éva Baik, 1993; Budapest: Akadémiai, 2008.
- Jelinek, Elfriede. 1975. *Die Liebhaberinnen*. Reinbeck bei Hamburg: Rowohlt. Hungarian translation: Tandori Dezso, *Kis Csukak*. Budapest: Abovo, 1998].
- Jolly, Margaretta. 2001. "Coming Out of the Coming Out Story: Writing Queer Lives." *Sexualities* 4.4: 474-96.
- Katin, Miriam. *We Are on Our Own*. Montréal: Drawn & Quarterly, 2006.
- Kegyessné Szekeres Erika. 2007. "A nő és asszony lexémáink fogalomtörténelmi vizsgálata." Barát E. & Sándor Klara eds. *A nő helye a magyar nyelvhasználatban. Nyelv, Ideológia, Media Konferencia*, 2005, szept 8-9. Szeged: Jate P: 219-34.
- Lentin, Ronit. "Expected to Live: Women Shoah Survivors' Testimonials of Silence." *Women's Studies International* 25.6 (2000): 689-700.
- Macera, Maria Cristina. 2007. "Edith Bruck. A Translingual Writer Who Found a Home in Italy." *Italica* 84.2-3: 608-613.
- Mark, James. 2005. "Remembering Rape: Divided Social Memory and the Red Army in Hungary, 1944-45." *Past and Present* 188: 133-94.

- Moraga, Cherrie & Gloria Anzaldúa. 1983. *The Bridge Called My Back: Writing by Women of Color*. NY: Kitchen Table Women of Color Press.
- Neuman, Shirley. 1994. "An appearance walking in a forest the sexes burn: Autobiography and the Construction of the Feminine Body." In Ashley *et al.* eds.: 293-316.
- Novac, An[n]a. 1968. *The Beautiful Days of My Life: My Six Months in Auschwitz and Plaszow*. New York: Henry Holt & Co., 1997.
- Ortiz, Christopher. 1994. "The Politics of Genre in Carmen Martin Gaité's *Back Room*." In Ashley *et al.* eds.: 33-53.
- Perl, Gisella. *I Was a Doctor in Auschwitz*. New York: International Universities P, 1948.
- Pető, Andrea. 2000. "Budapest ostroma 1944-1945-ben – női szemmel." *Budapesti negyed* 29-30. <http://www.bparchiv.hu/magyar/kiadvany/bpn/29-30/peto.html>
- _____. 2003. "Memory and the Narrative of Rape in Budapest and Vienna in 1945." In Richard Bessel & Dirk Schumann, eds. *Life After Death: Approaches to a Cultural and Social History of Europe during the 1940s and 1950s*. Cambridge: Cambridge UP.
- Pócsik, Anett. 2008. "A világtörténelem és a személyes szféra összefonódása –Az elhallgatott történet: a háború és a házasság egy nő szemével." *Szkholion* 2008.1 www.szkholion.unideb.hu/skhmap/bonc/bonc.081/11pocsik.doc
- Polcz, Alaine. 2009. *Befejezetlen könyv a szerelemről*. Budapest : Jelenkor.
- _____. 2006. *Egész lényeddel*. Budapest: Jelenkor.
- _____. 2005 [1991]. *Asszony a fronton*. Budapest: Jelenkor. Eng. Translation, *A Wartime Memoir. Hungary 1944-45*. Tr. Albert Tezla. Budapest: Corvina, 1998.
- _____. 2000. *Leányregény*. Budapest: Jelenkor.
- _____. 2002. *Karácsonyi utazás*. Budapest: Jelenkor.
- Schiffrin, Deborah. 2000. "Mother/Daughter Discourse in a Holocaust Oral History: "Because Then You Admit That You're Guilty." *Narrative Inquiry* 10.1: 1-44.
- Silberstein, Sara. 1988. "Ideology as Process: Gender Ideology in Courtship Narratives." In Alexandra Dundas Todd & Sue Fischer, eds. *Gender and Discourse: The Power of Talk*. Norwood, NY: Ablex Publishing:127-49.
- Simmon, Cynthia. 2005. *Writing the Siege of Leningrad. Women's Diaries, Memoirs and Documentary Prose*. Pittsburg: U of Pittsburg P.
- Skjelsbaek, Inger. 2003. "Sexual Violence and War: Mapping Out a Complex Relationship." *International Relations* 7.2: 211-37.
- Smith, Dorothy E. 1988. "Femininity as Discourse." In *Becoming Feminine: the Politics of Popular Culture*. L. G. Roman & L. K. Christian-Smith eds. L: Falmer.
- Smith, Paul. 1988. *Discerning the Subject*. Minneapolis: U of Minnesota P.
- Smith, Sidonie. 1987. *A Poetics of a Woman's Autobiography*. Bloomington: Indiana UP.
- Smith, Sidonie. "Identity's Body." In Ashley *et al.* eds.: 266-292
- Smith, Sidonie & Julia Watson, eds. 2001. *Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives*. Minneapolis: U of Minnesota P.
- Smith-Rosenberg, Carroll. 1989. "The Body Politic." *Coming to Terms: Feminism, Theory, Politics*. Ed. Elizabeth Weed. NY: Routledge: 101-121.
- Stallybrass, Peter & Allon White. 1986. *The Politics and Poetics of Transgression*. Ithaca: Cornell UP.
- Szigeti, László. 2007. "Alaine." *Népszabadság Online* www.nol.hu/archiv-464824
- _____. 2007. "Constant Self-Therapy. On the Death of Alaine Polcz. *Hungarian Literature Online* Oct. 06 <http://www.hlo.hu/object.cd2eecd2-de82-47c1-a170-6b24a58a759b.ivy>
- Tezla, Albert. 1998. *A Wartime Memoir*. Budapest: Corvina; új címmel, *One Woman in the War, Hungary, 1944-45*. Budapest: CEU Press, 2002.
- Tompkins, Tamara L. 1995. "Prosecuting Rape as a War Crime. Speaking the Unspeakable. *Notre Dame Law Review* 70.4: 845-90 <http://www.law-lib.utoronto.ca/Diana/fulltext/tomp.htm>

- Tonkin, Elizabeth. 1992. *Narrating Our Pasts: The Social Construction of Oral History*. Cambridge: Cambridge UP.
- Varga, Susan. *Heddy and Me*. Harmondsworth: Penguin, 1994.
- Vasvári, Louise O. 2002. "Intimate Violence; Shrew Taming as Wedding Ritual in the *Conde Lucanor*." In Eukene Lacarra Lanz, ed. *Marriage and Sexuality in Medieval and Early Modern Iberia*. New York: Garland: 21-38.
- _____. 2006. "A vágy diszkurzusa: A queer es a normative identitások létrehozása." In Erzsébet Barát & Klára Sándor, eds.. *A nő helye a magyar nyelvhasználatban: nyelv, ideológia, média*. Szeged: 1.Jate Press: 251-64, 2006.
- _____. 2008. "Translated Trauma, Translated Lives: Hungarian Women Holocaust Survivors in Emigration." *Verbum: Analecta Neolatina* X/1 (2008): 1-19;. Revised version as "Emigrée Central-European Jewish Women's Holocaust Writing" "In Steven Totosy & Louise O Vasvári, eds. *Comparative Central European Holocaust Studies*. Purdue UP [in press].
- _____. 2009. "[Re]Writing Life by Women in the Holocaust: A Bibliography of Works Available in English." "In Steven Totosy & Louise O Vasvári, eds. *Comparative Central European Holocaust Studies*. Purdue UP [in press].
- _____. 2009. "Lefordított traumák, lefordított életek: holokauszt-tüelö magyar nők az emigrációban." *Mult és Jövö* 20.1: 35-62.

- Von Flotow, Luise. 1995. "Translating Women of the Eighties: Eroticism and Anger." In Sherry Simon, ed. *Culture in Translation. Translating the Literature of Quebec*. Montreal: Vehicul Press: 31-46.
- Wasson, Kirsten. 1994. "A Geography of Conversion: Dialogical Boundaries of Self in Antin's *Promised Land*." In Ashley, et al. eds.: 167-187.
- Wells, Susan. 2008: "Our Bodies Ourselves: Reading the Written Body." *Signs* 33.3: 697- 723.
- Yaeger, Patricia. 1988. *Honey-Mad Women: Emancipatory Strategies in Women's Writing*. NY: Columbia UP.
- Young, Iris. 1990. *Throwing Like a Girl and Other Essays in Feminist Philosophy and Social Theory*. Bloomington: Indiana UP. [Repr. *On Female Body Experience: "Throwing Like a Girl" and Other Essays*"]. Oxford: Oxford UP.

Louise O. Vasvári, who received her M.A. and Ph.D. at the University of California in Berkeley, is Professor Emerita of Comparative Literature and of Linguistics at Stony Brook University. She has also taught in various visiting capacities, including at the University of California, Berkeley, at the Eotvos Lorand University and at the Central European University, the University of Connecticut (Storrs), and the Université de Jules Verne (Amiens). Currently she teaches one course yearly in the linguistics department at New York University and is also Affiliated Professor in American and English Studies at the University of Szeged, Hungary. She works in medieval studies, historical and socio-linguistics, translation theory, Holocaust studies, and Hungarian Studies, all informed by gender theory within a broader framework of comparative cultural studies. She has published widely in these areas, ranging from medieval Spanish, Italian, German, English, and Hungarian, to queer theory. Related to Hungarian Cultural Studies she has published with Steven Tötösy, *Imre Kertész and Holocaust Literature* (Purdue UP, 2005) and *Comparative Central European Holocaust Studies* (Purdue UP, 2009). She has also published a monograph-length work in Hungarian on memoirs of Hungarian women survivors (*Mult és Jövö*, 2009).